

Купрас В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
директор комунального закладу освіти
«Спеціальна школа №12»
м. Дніпро (Україна)

Заброда А.А.

здобувач вищої освіти за освітньо-науковою
програмою «Спеціальна освіта»,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Анотація. У статті розглянуто особливості організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору. Визначено психологічні особливості навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору, труднощі при виконанні діяльності. У статті визначена специфіка та умови забезпечення успішної організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору.

Ключові слова: навчальна діяльність, організація діяльності, молодші школярі, діти з порушеннями зору.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМИ ЗРЕНИЯ.

Аннотация. В статье исследовали особенности организации учебной деятельности младших школьников с нарушением зрения. Определены психологические особенности учебной деятельности младших школьников с нарушениями зрения, трудности при выполнении деятельности. В статье определена специфика и условия обеспечения успешной организации учебной деятельности младших школьников с нарушениями зрения.

Ключевые слова: учебная деятельность, организация деятельности, младшие школьники, дети с нарушением зрения.

SPECIAL ASPECTS OF THE LEARNING ACTIVITY ORGANIZATION OF ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Abstract. The article analyzes special aspects of the learning activity organization of elementary schoolchildren with visual impairments. The psychological peculiarities of the learning activity of elementary schoolchildren with visual impairments and the difficulties in the carrying out the activities are defined. The article determines the

specifics and conditions to ensure the successful organization of the learning activities of elementary schoolchildren with visual impairments.

Key words: learning activity, activity organization, elementary schoolchildren, children with visual impairments.

Постановка проблеми. Початок навчання в школі – один з найбільш складних і відповідних моментів в житті дітей як в соціально-психологічному, так і фізіологічному плані. Це пов'язано з тим, що відбувається перехід від ігрової діяльності до навчальної як провідної діяльності молодшого шкільного віку, в якій формуються основні психічні новоутворення, встановлюється нова соціальна ситуація розвитку.

Організація навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору вимагає змін у методичних підходах щодо побудови процесу навчання, до вибору організаційних форм навчальної діяльності учнів. Навчання як процес цілеспрямованої взаємодії педагога та учнів, спрямований на володіння системою знань з основ наук, умінь і навичок їх практичного застосування, на розвиток творчих здібностей учнів, необхідно певним чином організувати. Отож важливою рисою процесу навчання є відповідна форма його організації [7, с.337].

Для молодших школярів з порушеннями зору навчальна діяльність є особливою формою активності учня, стає провідною і набуває характерних особливостей, а вчитель стає незаперечним авторитетом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми пов'язані з організацією навчальної діяльності в школі, залишаються актуальними в педагогічній теорії і практиці. Їх досліджували, обґрунтовуючи сутність та вказуючи на провідні ознаки, такі вчені, як: І. Харламов, М. Скаткін, І. Чередов, А. Алексюк, В. Дьяченко, В. Бондар.

Дослідниками О. Савченко [6], О. Вишневським [1], О. Кобрій [1], М. Чепіль [1] визначено організаційні форми навчання.

Питанням навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору приділяли значну увагу такі дослідники як Л. Вавіна, Є. Синьова, С. Федоренко, І. Моргуліс.

І. Моргулісом розкрито спеціальний принцип тифлодидактики – принцип посиленого педагогічного керівництва, який пов’язує навчальну діяльність дитини з її активною позицією та активною позицією самого вчителя [5, с. 33].

Мета нашої роботи полягає у дослідженні процесу організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору.

Виклад основного матеріалу. Навчальна діяльність – це процес придбання людиною нових знань, умінь і навичок. Для молодших школярів навчальна діяльність є провідною, але сама при цьому ще тільки формується.

Д. Ельконін представив наступну структуру навчальної діяльності:

- 1) мотивація навчання – система спонукань, яка змушує дитину вчитися, надає навчальній діяльності сенс;
- 2) навчальна задача, тобто система завдань, при виконанні яких дитина освоює найбільш загальні способи дії;
- 3) навчальні дії – ті дії, за допомогою яких вирішується навчальна задача, тобто всі ті дії, які учень виробляє на уроці (специфічні для кожного предмета і загальні);
- 4) дії контролю – ті дії, за допомогою яких контролюється хід засвоєння навчального завдання;
- 5) дії оцінки – ті дії, за допомогою яких оцінюється успішність засвоєння навчального завдання [4, с. 12].

Формування навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору є тривалим і складним процесом. Основа цього процесу – формування готовності свідомо оволодівати знаннями. Особливості розвитку ігрової діяльності, зниження пізнавальної активності в дошкільному віці відбиваються на формуванні у дитини готовності до навчання в школі і тим самим обумовлюють своєрідність його початку [7, с.137].

Є. Синьова розглядаючи психологічні особливості навчальної діяльності дітей з порушеннями зору, виділяє такі її компоненти:

- організаційно-вольовий;
- мотиваційний;
- когнітивний.

Організаційно-вольовий компонент навчальної діяльності є найважливішим у корекції такого відхилення при порушеннях зору, як зниження пізнавальної активності. Саме активність дитини з порушеннями зору в пізнанні, вміння добиватися результатів, незважаючи на значні труднощі практичного виконання діяльності, забезпечують її успішність [7, с.40].

Діти з порушеннями зору мають труднощі при виконанні діяльності, замінюють один вид на інший. У них спостерігається низький рівень навчальної мотивації. Діти не завжди спроможні досягти поставлену вчителем мету, розв'язати послідовний ряд завдань. Виконавши лише одне із завдань, вони можуть вважати, що мету досягнуто. Виконавши лише одне із завдань, вони можуть вважати, що мету досягнуто. Спостерігається складне підкорення мотивів від більш загального – добре вчись, до конкретного – виконати завдання [8, с. 115].

У самому процесі навчальної діяльності молодші школярі з порушеннями зору відчують ускладнення, пов'язані із протіканням когнітивних процесів: недосконалість сприйняття, неможливість спонтанного формування уявлень, мимовільного засвоєння знань, наслідування та самонавчання. Уявлення, отримані через недосконале зорове, слухове чи дотикове сприйняття, можуть бути фрагментарними, неповними, викривленими, схематичними, менш узагальненими. Хоча інші пізнавальні процеси, як – от пам'ять, мислення, увага, уява, формуються за тими самими психофізичними механізмами, що й у зрячих дітей, недосконалі уявлення учнів із порушеннями зору якісно змінюють характеристики (швидкість, повноту, узагальненість тощо) пізнавальних процесів [6, с. 119].

Проте вчені-тифлопедагоги І. Моргуліс [5], Є. Синьова [7] в своїх дослідженнях засвідчують наявність в учнів з порушеннями зору досить розвинений вербальний інтелект, який вони не можуть використати в навчальній діяльності через недостатність сенсорного досвіду. При хорошій інформованості про оточуючий світ цим дітям буває важко самостійно сформулювати поняття.

Вербалізований інтелект молодших школярів з порушеннями зору є наслідком не лише порушень сенсорного сприймання, але і наслідком особливостей емоційно-вольового розвитку, оскільки порушення зору його збіднюють, а це в свою чергу відбиваються на розвиткові інтересу до матеріалу, який вивчається, і на якості засвоєння знань [8, с. 39].

Емоційно-вольовий розвиток дитини з порушеним зором фактично не зазнає негативного впливу. Утім, молодші школярі з порушеннями зору можуть бути тривожними, невпевненими у своїх діях, мати знижену самооцінку, бути пасивними, відчувати страх перед невідомими їм об'єктами та явищами. Таким учням складно проявляти власні емоції під впливом певних стимулів. Зниження пізнавальної активності та менша доступність наслідувальної діяльності у дітей з порушеннями зору може знижувати їх емоційність.

Перераховані вище особливості пізнавальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору відбиваються на темпі навчання, викликають його загальмованість [7].

Тому, у сучасних умовах при підготовці до уроку педагоги повинні великої уваги приділяти науковому підбору матеріалу, який відповідає рівню розвитку даної науки. При цьому важливо добирати й найбільш ефективні методи навчання, які повинні відповідати новітнім досягненням дидактики, сприяти розвитку творчої діяльності учнів з порушеннями зору.

Необхідною умовою забезпечення успішної організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору є також об'єктивне вивчення вчителем контингенту класу з точки зору особливостей зорового

сприйняття, рівня розвитку пізнавальних можливостей, супутніх діагнозів, ставлення до навчання учнів та інше.

Специфічним в організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору є те, що всю цю підготовчу роботу педагог здійснює, враховуючи такі позиції як: частково чи повністю відсутній зір в учнів, чи є у них супутні відхилення ЦНС, чи є у них вторинні відхилення (невпевненість у своїх можливостях, порушення сприймання, просторової орієнтації, інфантилізм тощо). Виходячи з цього, необхідно відібрати для навчальних занять корекційно містку наочність та правильно її розташувати (роздати індивідуально на парти чи закріпити в певному місці, оскільки проносити її по класу не можна, внаслідок частих порушень фіксації погляду), продумати заздалегідь, як буде відбуватися підготовка учнів до сприймання матеріалу (визначити поняття, що можуть бути незрозумілими для дітей та продумати як їх уточнити не витративши багато часу) [6].

Педагог повинен продумувати структуру навчальних занять, щоб постійно чергувалося навантаження на різні аналізатори. Обов'язковою умовою є забезпечення полісенсорної основи сприймання навчального матеріалу учнями з порушеннями зору, індивідуального підходу. Це зокрема стосується підбору завдань, що мають бути посильними для учнів, враховуючи їх інтерес, особливості сприймання.

Необхідно відмітити, що повної своєрідності набувають зміст та методи навчання. Так, програми початкових класів відповідають аналогічним програмам загальноосвітніх закладів. Але, разом з тим вони побудовані з урахуванням особливостей розвитку сліпих та слабозорих дітей, передбачають корекцію і розвиток сприймання, конкретизацію уявлень, удосконалення наочно-образного мислення, формування прийомів і способів самоконтролю і регуляції діяльності. У зв'язку з невідповідністю до навчання в школі, здібністю сенсорного досвіду дітей, в програмах з мови та математики першого року навчання розширений період, збільшено кількість предметних уроків ,дуже своєрідною є програма з образотворчого мистецтва,

де велику увагу приділяють розгляданню або виконанню зображень за допомогою дотику, пластичному моделюванню, декоративно-прикладній діяльності.

Важливим умовою організації освітнього процесу у спеціальних школах для дітей з вадами зору є стан виховної роботи. Так, в одній із науково-методичних праць «Особливості виховної роботи зі сліпими дітьми» (автор І.С. Моргуліс) зазначається, «...що у кожній школі-інтернаті вихователі мають широкі можливості впливати на учнів. Особливо це стосується учителів і вихователів школи сліпих, оскільки вони перебувають зі своїми вихованцями в постійному й тісному контакті. Це актуалізує питання розширення арсеналу методів впливу на учнів. За переконанням Іллі Семеновича, тільки там, де кожен день вихованця сповнений цікавими справами, які захоплюють уяву і дають роботу думці, тільки в корисних справах можуть найповніше розвиватися якості і риси, необхідні людині. Молодий учитель також наголошує на важливому аспекті, що виховання – складний процес, де немає дрібниць, де все важливо. Мають значення не тільки зміст і цілі виховного заходу, а й умови, в яких він проводиться, навіть тон вихователя в розмові з учнями, його вміння підкреслити серйозність хвилини, навпаки, до речі, пожартувати. Все це важливо в роботі з незрячими дітьми...» [3, с. 129].

Висновки. Таким чином, в процесі організації навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями зору важливо не стільки досягти певного результату, скільки створити такі умови, які сприяють загальному розвитку дитини з порушенням зору, за яких кожен учень повірить у свої можливості та відчує успіх, задоволення, емоційну піднесеність в процесі будь-якого заняття. Отже, можна зауважити, що організація навчальної діяльності вимагає від педагога особливої уваги, наполегливості, терпіння в сумісній роботі з молодшими школярами з порушеннями зору.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій /О. І. Вишневський, О. М. Коврій, М. М. Чепіль// - Дрогобич: Коло, 2003 р – 528 с.
2. Гладуш В. А. Розвиток теорії післядипломної освіти тифлопедагогів в Україні (1950–1980рр.) / В. А. Гладуш // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки: зб. наук. праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – К., 2012. – Вип. 6 (14). – С. 34 – 44.
3. Гладуш В.А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія і практика. – Дніпропетровськ, 2012. – 292 с.
4. Ельконін Д. Б. Психологічні питання формування навчальної діяльності в молодшому шкільному віці/ під ред.. Г. С. Костюка, П. Р. Чамота // Питання психології навчання і виховання/ Д. Б. Ельконін// - К.: 1961 – с.12.
5. Моргулис И. С. Некоторые вопросы теории специального обучения /И. С. Моргулис// Дефектология. 1989 – с.33.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів пед.фак /О. Я. Савченко// - К.: Генеза, 1999 – 368 с.
7. Синьова Є. П. Тифлопсихологія /Є. П. Синьова// Навч.посібник. – К.: ВОУФЦ – БФ «Візаві», 2002. – 296 с.
8. Федоренко С. В. Основи тифлодидактики /С. В. Федоренко// Навч. Посібник – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007 – 139 с.
9. Шубак Г. Особливості організаційних форм навчальної діяльності учнів у малокомплектній початковій школі /Г. Шубак// Актуальні питання гуманітарних наук. – Віниця, 2015 р. – с.337-344.

Матеріали подані в авторській редакції